

Naar een inclusief sportklimaat voor LHBTI's
Introductie symposium Sport voor iedereen
Laurens Buijs
Juni 2017

Het is een groot genoegen om hier te spreken. Mijn naam is Laurens Buijs, ik ben sociaalwetenschapper aan de UvA en eigenaar van Inclnc.

Nederlandse paradox

Een groot deel van mijn werk gaat eigenlijk over wat voor 'n raar land Nederland is geworden op het gebied van LHBT-acceptatie.

Ik ben deze Nederlandse eigenaardigheid op het spoor gekomen tijdens het doorspitten van allerlei rapporten en onderzoeken over de positie van LHBT's in Nederland. Ik kwam daarbij steeds vaker een ogenschijnlijke tegenstelling tegen in de resultaten, een paradox. De onderzoeken lieten resultaten zien die ik niet zo makkelijk met elkaar kon rijmen.

Aan de ene kant komt Nederland dus als superster uit de bus in allerlei internationaal vragenlijstonderzoek naar LHBT-acceptatie. Geen volk ter wereld geeft progressievere antwoorden op stellingen als 'Homomannen en lesbische vrouwen moeten het leven kunnen leiden zoals ze dat zelf willen', 'Ik heb er geen problemen mee als de leider van mijn land homo of lesbisch is', en 'Het homohuwelijk zou toegestaan moeten worden in Europa'.

Aan de andere kant is Nederland allesbehalve probleemvrij als het aankomt op de sociale positie van LHBT's.

We zien dat discriminatie geweld tegen homo's, ook fysiek geweld, echt nog een structureel probleem is in Nederland én in Amsterdam, en dat er geen reden is te concluderen dat dat de afgelopen decennia significant is toe- of afgenomen.

We zien dat homo's en lesbo's nog altijd veel vaker dan hetero's allerlei psychosociale problemen hebben; het SCP concludeerde in 2010 bijvoorbeeld nog dat homojongeren vijf keer vaker een poging tot zelfdoding doen dan hetero's. Homo's en lesbo's blijven vaak ook na hun coming out nog jarenlang worstelen met gevoelens van schaamte en schuld.

Transgenders hebben het bij uitstek zwaar in Nederland. Uit recent SCP-onderzoek blijkt dat zij vaak met grote weerstand uit de sociale omgeving te maken hebben. Talrijke ervaringen met negatieve reacties leiden tot fundamentele onzekerheid en schaamte. Twee derde voelt zich eenzaam en maar liefst 21 procent deed een of meerdere keren een zelfmoordpoging.

Ook biseksuelen zijn een kwetsbare "minderheid binnen de minderheid". Net als transgenders vragen zij ruimte voor een 'tussenidentiteit' die nog vaak op scherts kan rekenen en onvoldoende serieus wordt genomen. En dat in een tijd waarin steeds meer erop wijst dat de hokjes homo/hetero voor velen te beperkt zijn.

We zien dat er nog altijd veel maatschappelijke druk op LHBT's wordt gelegd om de diversiteit die zij ervaren op het gebied van seksualiteit en gender niet teveel uit te stralen. Zo weten we uit onderzoek dat homojongeren ook na hun coming-out nog allerlei krampachtige pogingen ondernemen om 'typisch homogedrag' te ontlopen en geregeld nadrukkelijk afstand nemen van 'nichterig' en 'verwijfd' gedrag. Deze paradox, de schijnbare tegenstelling tussen aan de ene kant het idee van een tolerant volk op het gebied van seks en gender, en aan de andere kant de voortdurende aanwezigheid van allerlei negatieve ervaringen uit de minderheidsgroepen zelf, is wat ik de Nederlandse paradox ben gaan noemen.

Moderne homofobie

Ik zeg elke keer met nadruk schijnbare tegenstelling, want mijn stelling is dat deze twee gegevens prima met elkaar te rijmen zijn. We zien hier uiteindelijk niets anders dan het bekende onderscheid tussen woord en daad, theorie en praktijk, wensbeeld en realiteit. Nederlanders willen heel graag LHBT's accepteren; ze zijn dat zelfs steeds meer als een bewijs van hun moderniteit gaan zien. Het is een belangrijke waarde geworden voor hun gemeenschappelijke identiteit. "Ik accepteer LHBT's, dus ik ben een moderne en vooruitstrevende burger." We zijn het als sociaal wenselijk gaan zien om LHBT's te accepteren.

Maar in de praktijk blijkt deze sociale wenselijkheid heel lastig vol te houden. We weten dat veel mensen, met name mannen, en daarbinnen met name jonge mannen, vaak toch nog allerlei conflicten in zichzelf ervaren als zij in het alledaagse leven met homo's in aanraking komen. Ze vinden het vies, eng, afkeurenswaardig, en/of een bedreiging voor hun mannelijkheid.

Dat is vaak niet eens per se kwade wil, waarmee ik bedoel dat het voortkomt uit een doorwrochte homofobe ideologie, maar meer iets waar veel mensen mee geconfronteerd worden op het moment dat ze ermee in aanraking komen.

Mijn stokpaardje is daarom: homofobie is niet verdwenen in Nederland, ondanks het feit dat er grote steun is voor het homohuwelijk, heel het land er schande van spreekt als er een homo in elkaar wordt geslagen, en de premier met allerlei andere hoogwaardigheidsbekleders met de regenboogvlag op een Gay Pride-boot staat te springen. Homofobie is niet verdwenen, maar van gedaante veranderd. Subtieler aanwezig, anders verpakt, beter verstopt dan 60 jaar geleden.

Deze moderne uitsluiting is een fenomeen waarmee bij voorlichting op sportclubs ook rekening moet worden gehouden. Juist omdat vormen van moderne homofobie zo goed verstopt zijn en half onbewust plaatsvinden, zijn ze ook bij uitstek lastig aan te pakken. We moeten niet zomaar sportclubs binnenstormen en gaan roepen dat LHBT's toch echt ook maar gewone mensen zijn en daarom geaccepteerd moeten worden, want die opvatting wordt in de samenleving en ook onder jongeren toch al breed gedragen. We weten uit onderzoek: je moet mensen die moeite hebben met homoseksualiteit niet overtuigen, maar raken. Rolmodellen en hun ervaringen kunnen hierin een belangrijke rol spelen.

Het belang van plaats en context

We weten uit onderzoek bovendien dat veel Nederlanders niet één opvatting hebben over LHBT's. Mensen kunnen aan de ene kant een vragenlijst die hun algemene houding ten aanzien van homoseksualiteit meet positief invullen, en in een specifieke sociale situatie toch negatief reageren. Opvattingen ten aanzien van homoseksualiteit zijn afhankelijk van waar mensen op dat moment zijn en met wie. Een jongen kan na afloop van een voetbalwedstrijd met zijn vrienden in de kleedkamer bijvoorbeeld heel anders over homoseksualiteit denken dan wanneer hij met zijn vriendin door de stad loopt.

Bepaalde plaatsen nemen zo gezien bepaalde omgangsvormen met zich mee: mensen zijn in een informele setting onder vrienden anders dan wanneer zij in een professionele context functioneren. Dat is een belangrijke reden om de staat van de LHBT-acceptatie zoveel mogelijk toe te spitsen op specifieke alledaagse omgevingen waarin mensen functioneren: wijken, sportteams, scholen, zorg, de werkvloer, etc.

Hieruit volgt een tweede aanwijzing voor de inrichting van voorlichting in de Nederlandse sport. Homoseksualiteit heeft binnen een sportverband een andere betekenis dan in andere maatschappelijke domeinen zoals onderwijs of het werk, bijvoorbeeld omdat mannelijkheid en lichamelijkeheid er een belangrijke rol kan spelen.

Deze contextgevoeligheid van uitsluiting van LHBT's is een tweede aspect waarmee bij de LHBT-voorlichting op sportclubs rekening kan worden gehouden. Wat is specifiek voor de sportwereld van belang? En welke verschillen kunnen we binnen de sport identificeren waar we bij voorlichting rekening mee kunnen houden, zoals het verschil tussen teamsport en individuele sport, en het verschil tussen topsport en breedtesport?

Beginnen bij jongeren

Een derde inzicht dat ik heb verkregen over uitsluiting van LHBT's in Nederland is het belang van de focus op jongeren. De puberteit speelt namelijk een essentiële rol in de ontwikkeling van de seksuele en genderidentiteit van jongeren. Juist in de puberteit wordt de basis gelegd voor de onbewuste en diepgewortelde weerstand die met name veel mannen later in hun leven blijven ervaren als zij met homoseksualiteit en genderdiversiteit geconfronteerd worden.

De reden dat populariteit, status en "erbij willen horen" zo'n grote rol speelt in het leven van jongeren is omdat groepsprocessen van levensbelang zijn voor een identiteit in ontwikkeling. De puberteit is hierdoor al snel onveilig voor jongeren die als 'anders' worden gezien.

Tegelijkertijd biedt deze fase in de identiteitsontwikkeling van jongeren een unieke opening waar met voorlichting op in kan worden gesprongen. De puberteit is de periode waarin jongens 'man' en meisjes 'vrouw' leren zijn. Ik leg mijn eerstejaars studenten sociale wetenschappen altijd uit dat mannelijkheid en vrouwelijkheid niet alleen biologisch en hormonaal geladen zijn, maar ook cultureel.

Met andere woorden: jongeren in de puberteit verkeren in een tussenfase tussen jongen en man, tussen meisje en vrouw, of iets daar tussenin. Hun zoektocht naar wat het voor hen dan betekent om man of vrouw te zijn is dus veel meer dan alleen een biologische.

Mannelijkheid en vrouwelijkheid komen voor hen niet alleen uit de natuur vallen, maar zijn ook identiteiten die zij sociaal moeten verwerven en continu opnieuw moeten bevestigen, naar zichzelf en naar anderen.

De manier waarop we gierende hormonen en veranderende lichamen vertalen naar de sociale identiteiten 'man en vrouw' is daarmee een sociaal-cultureel proces, en we weten dat deze processen in elk geval voor een belangrijk deel beïnvloedbaar en stuurbaar zijn. Om de vergelijking met het toneel te maken: de puberteit is de plek waar jongeren repeteren of oefenen met hun mannelijke en vrouwelijke rol. Het examenjaar is een soort generale repetitie, waarna zij met de in de schooljaren gecreëerde rol als man of vrouw verder het leven in gaan. En juist tijdens het 'oefenen' in het zijn van een man of een vrouw zijn interventies het meest effectief.

Gebaseerd op mijn onderzoeksbevindingen van de afgelopen jaren kom ik dus op drie concrete aanbevelingen voor bij de ontwikkeling van LHBT-voorlichting in de sport: 1) hou rekening met moderne uitsluiting, 2) hou rekening met de rol die de specifieke omgeving van een sportclub speelt in uitsluiting, en 3) focus op jongeren.

Samenwerking en concurrentie

We weten dat LHBT's in Nederland er nog altijd niet goed vanaf komen tijdens het 'repeteren' in hun puberteit. Voor veel jongeren is het moeilijke proces van het oefenen met hun toekomstige rol als man of vrouw stressvol en onvoorspelbaar. Voor hen is het tijdens dat spannende proces, ook in Nederland in 2017, nog altijd een verleidelijke uitweg om de LHBT weg te zetten als 'raar', zodat zij zelf wat meer 'normaal' worden. In allerlei situaties, waaronder op sportclubs, dan er daarom heel makkelijk een onveilige situatie ontstaan voor LHBT's.

We hebben inmiddels een goed beeld van wat dit doet met het welzijn van LHBT-jongeren. Zij zijn geneigd deze onveilige situaties te ontlopen en in hun schulp te kruipen, met alle consequenties van dien. Ze zeggen eerder hun lidmaatschap op van verenigingen of worden helemaal nooit lid, ze ontwikkelen minder snel duurzame vriendschappen en ze lopen achterstanden op in de ontwikkeling van hun seksuele en genderidentiteit. Hierdoor voelen zij zich vaker eenzaam, zijn zij vaker depressief en ontwikkelen zij al vaak op jonge leeftijd allerlei psychosomatische klachten.

Sport kan voor deze LHBT-jongeren in nood, waar er helaas ook in Nederland nog veel te veel van rondlopen, een reddingsboei zijn. In de sport kunnen zouden zij in principe alles kunnen vinden wat ze in deze cruciale fase nodig hebben: het gevoel "ergens bij te horen", het trainen van en vertrouwd worden met het lichaam, het opbouwen van zelfvertrouwen, en het leren balanceren tussen samenwerking en competitie. Dit zijn bij uitstek gezonde krachten om jonge mensen in ontwikkeling aan bloot te stellen, mits zij zich er veilig voelen.

Om deze redenen ben ik bijzonder dankbaar dat wij hier vandaag bijeen zijn en dat u hier in zulke grote getale bent gekomen. De vraag hoe wij samen een veilige en inclusieve sportcultuur voor iedereen kunnen bouwen is voor veel LHBT's namelijk van levensbelang.

Dankuwel